

*Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут*

Кафедра теорії та історії держави і права

Присташ Л.Т.

Історія держави і права України

**Методичні вказівки для студентів І-го курсу заочної форми
навчання
для підготовки семінарських занять
Спеціальність 081 “Право”**

*Івано-Франківськ
2019*

Затверджено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №11 від 27 травня 2019 р.)

Затверджено Науково-методичною радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 5 від 21 червня 2019 р.)

Обговорено та рекомендовано до видання Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 25 жовтня 2019 р.)

Рецензенти:

Кобецька Надія Романівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Адамович Сергій Васильович – доктор історичних наук, професор кафедри теорії та історії держави і права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Присташ Л.Т.

Історія держави і права України [текст]: методичні вказівки для студентів I-го курсу заочної форми навчання
/ Л.Т.Присташ. - Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019.-с.

Присташ Л.Т.

Історія держави і права України [текст]: методичні вказівки для студентів I-го курсу денної форми навчання
/ Л.Т.Присташ. - Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя

Методичні вказівки з «Історії держави і права України» вміщують тематику семінарських занять, методичні поради з питань підготовки до семінарських занять, список рекомендованої літератури, і має надати допомогу студентам у виробленні уміння самостійно вивчати історію держави і права України, аналізувати законодавчі акти, формулювати і обґрунтовувати історико-теоретичні висновки та узагальнення.

Вказівки призначені для студентів, аспірантів, викладачів.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

РОЗДІЛ II. ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ПРАВО КИЇВСЬКОЇ РУСИ

ТЕМА 2. ЛИТОВСЬКІ СТАТУТИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.

ТЕМА 3. АПАРАТ УПРАВЛІННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИМИ ЗЕМЛЯМИ У СКЛАДІ
АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ(1771-1918pp)

ТЕМА.4. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ І ПРАВО УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

РОЗДІЛ III. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Розвиток і поступ науки залежить від загальної атмосфери у країні, суспільно-політичного клімату. Цей постулат особливо яскраво уточнює наше сьогодення. Десятиліття командно-бюрократичних методів керівництва згубно вплинули і на історико-правову науку. Від неї вимагалось головним чином пропагувати нерідко вигадані успіхи і досягнення соціалістичної системи. Це і призвело до одностороннього зображення минулого, без об'єктивного вивчення і серйозного розкриття труднощів та суперечностей історичної, у тому числі й історико-правової науки. А не знати історії, за словами давньоримського політичного діяча, оратора і письменника Марка Туллія Ціцерона, - бути завжди недоростком. Розвиваючи цю думку, відомий український поет, академік Максим Рильський у передмові до книги І.Шаповала "В пошуках скарбів" зазначив: "Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього. Хто не шанує видатних людей свого народу, той сам не годен пошани".

Зміни у розвитку юридичної науки потребують докорінного концептуального переосмислення процесу розвитку держави і права України, що тривалий час перебувала у складі Російської та Австро-Угорської імперій, а згодом - Радянського Союзу. Принцип історизму зобов'язує об'єктивно розглядати і аналізувати явища державно-правового життя як у минулому, так і в сучасній дійсності. Об'єктивність - наріжний камінь у викладі історико-правознавчих проблем, завдання науковців - усунути "білі плями" у висвітленні минулого держави і права українського народу. Зокрема, особливу увагу треба звернути на аналіз державно-правової практики в період радянської вкладки, на суперечності і тенденції розвитку законодавства, на політико-правові причини формування адміністративно-командної системи в кінці 20-х і на початку 30-х років ХХ століття у республіках колишнього Радянського Союзу, в тому числі й в Україні, та згубний вплив культу особи на розвиток народовладдя.

Утворення незалежних держав на території колишнього СРСР - це не тільки явище історичної закономірності розпаду багатонаціональної імперії і реалізації права на самовизначення. Це і наслідок тривалого насаджування ідеології і політичної практики етнічного націоналізму. Крах тоталітарно-репресивного комуністичного режиму, де політика і право, наука і культура, власне, всі сфери суспільства підганялися під заідеологізовані стереотипи, був зумовлений самою історією. А історія - це пам'ять людського суспільства, свідомість і совість, засіб самоочищення, виховання прийдешніх поколінь. Як зазначив видатний український вчений, громадський і державний діяч М.Грушевський, "є події, що по короткім часі мають виключно історичне, сказати б антикварне значення; є знов такі, що служать вихідною точкою для дальших поколінь на довгий час, створюють для них цілком нові обставини життя, виносять на верх змагання й ідеї, що стають боевим прапором для віків, святощами для одних і страхом для других".

Історія держави і права України є однією з правових дисциплін, яку вивчають на I курсі денної і заочної форм навчання. Вона охоплює розвиток усіх галузей права, всі аспекти еволюції держави, її механізм, форму державної єдності та ін.

Курс історії держави і права України є своєрідним вступом до спеціальних юридичних дисциплін (конституційне, цивільне, трудове, кримінальне, процесуальне право та ін.), і ґрунтовне їх вивчення, у тому числі глибокий аналіз важливих законодавчих актів, потрібне не лише для підвищення якості історико-правової підготовки студентів та їх загальної правової культури, але й для всестороннього глибокого усвідомлення галузей діючого права. А право, як відомо, зумовлене економічним ладом суспільства, його соціально-політичною структурою, зазнає впливу історичних традицій, пануючої ідеології, культури та інших факторів. Розбудова державності України є необхідною історичною передумовою піднесення національної культури, а державність, культура та освіта є беззаперечними пріоритетами суспільного розвитку.

Згідно з навчальним планом, крім лекційного курсу з історії держави і права України, проводяться групові семінарські заняття (від лат. *seminarium* - розсадник), їх мета - виробити у студентів уміння самостійно вивчати питання історії держави і права, аналізувати законодавчі акти, формулювати і обґрунтовувати історико-теоретичні висновки та узагальнення. Семінарські заняття не повторюють, а доповнюють і поглиблюють теми лекційного курсу і навчальної літератури. Готуючись до семінару, студент вчиться обґрунтовувати і формулювати свої думки, працюючи на семінарському занятті набуває навички публічних виступів, ведення дискусії, виявляє свої знання, наукову позиції та вчиться їх відстоювати, зміцнює впевненість в знаннях, переконаннях і свідомості.

Для підготовки до семінару студентів пропонуються тема, план семінару і відповідна література з врахуванням нових оцінок історичних подій та осіб. Особливу увагу треба звернути на закони та інші нормативні акти. Це можуть бути не тільки чинні нормативні акти, але й так звані пам'ятки права, тобто ті норми права, які втратили свою силу, але дають цінні відомості про суспільний і державно-правовий лад, що існував у різні періоди історії держави і права. Допоміжним матеріалом є наявні підручники для студентів вузів, що навчаються за спеціальністю "Правознавство".

Водночас, враховуючи специфіку навчання у вищій школі, конкретні сторінки рекомендованих джерел не вказані. Готуючись до семінарського заняття, студент повинен самостійно знайти розділи та параграфи. Поряд з рекомендованою літературою можна використати інші доступні джерела. Висвітлюючи державно-правові питання, бажано на підставі здобутих у середній школі знань давати також загальну стислу характеристику відповідного періоду історії України.

На основі вивчення рекомендованої та додаткової літератури треба скласти якомога вичерпніші відповіді на всі питання семінарського заняття. Виступаючи на семінарі, студент повинен чітко і лаконічно висловлювати свої думки, не відхиляючись від обговорюваної теми. При цьому можна користуватись своїм конспектом, але не зачитувати його замість свого усного виступу. Спірні і дискусійні питання вирішуються під керівництвом викладача в процесі докладного обговорення на семінарі.

В кінці семінару викладач коротко формулює основні положення обговорюваної теми, оцінює виступи учасників семінару і робить узагальнюючий висновок. На основі цього висновку студенти вносять у свої записи відповідні доповнення та уточнення.

РОЗДІЛ 2. ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ

ТЕМА 1. ПРАВО КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Методичні рекомендації

Необхідно насамперед з'ясувати роль усного звичаєвого права, русько-візантійських договорів, актів судової діяльності князів, римського та канонічного права у формуванні правової системи Київської Русі.

Основну увагу приділити аналізу конкретних норм Руської Правди та їх ролі у становленні права Київської Русі. Зокрема висвітлити наступні питання: право власності, зобов'язальне і спадкове право, особливості шлюбно-сімейного права у східних слов'ян, поняття і види злочинів, мета і система покарань. Досліджуючи стан судової системи Київської Русі, необхідно розібратись в формах досудового процесу ("звід", "заклич", "гоніння сліду"), основних (змагальній та інквізиторській) формах судового процесу, ролі позивача та відповідача, видах доказів. Відповідаючи на останнє питання, слід охарактеризувати основні джерела церковного права, зокрема церковні статuti Володимира Святославича і Ярослава Володимировича, «Номоканон», «Прохірон», «Склогу» тощо.

Основні поняття і терміни

Бояри, варварські правди, васал, верв, видоки, візантійське право, вільне міське населення, великий київський князь, віра, віче, вотчинний суд, джерело права, дика віра, духовенство, закупа, ізгої, канонічне право, князівський суд, князь, місцеві князі, феодальні з'їзди (снеми), «Номоканон», обвинувально-змагальний процес, общинний суд, общинники, ордалії, послухи, «Прохірон», «Еклога», слідчий (інквізиторський) процес, руське право, рядовичи, смерди, сюзерен, холопи, церковний суд, церковні статuti, челядь.

Питання для обговорення:

1. Формування державності у східних слов'ян.
2. Правове становище населення у Київській Русі.
3. Організація і структура державного апарату Київської Русі
  - а) центральні органи влади;
  - б) місцеві органи управління;
4. Загальна характеристика джерел права Київської Русі:
  - а) звичаєве право;
  - б) політичні та торговельні угоди князів з іноземними державами;
  - в) князівське законодавство;
  - г) рецепція візантійського права;
  - д) церковні статuti великих князів київських.
5. Походження, основні редакції та списки Руської Правди.
6. Характеристика цивільного права:
  - а) право власності;
  - б) зобов'язальне право (основні види договорів, їх зміст та оформлення);
  - в) право спадщини;
  - г) сімейно-шлюбне право.
7. Основні риси кримінального права:
  - а) поняття і види злочинів;
  - б) мета і система покарань.
8. Характер та особливості судочинства.

Теми рефератів:

1. Основні державотворчі проведення Володимира Великого, Ярослава Мудрого і Володимира Мономаха та їх юридичне закріплення.
2. Дискусійні питання утворення Київської Русі.

Список літератури:

1. Брайчевський М.Ю. Походження Русі-К., 1968.

2. Грушевський М. Ілюстрована історія України. - К., 1990.
3. Іванченко Р. П. Історія без міфів. Бесіди з історії української державності. - К., 1996.
4. Крип'якевич І.П. Історія України. - Львів, 1990.
5. Кульчицький В. С., Тищик Б.Й. Історія держави права України. - К., 2001.
6. Падох Я. Суди і судовий процес Старої України. - Нью-Йорк-Львів, 1990.
7. Памятники русского права. - М., 1952. Вып. I або Российское законодательство X-XX веков. - М., 1984. Т. 1.
8. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. - К., 2000. т.І.
9. Юшков С. В. Общественнополитический строй и право Киевского государства. - М., 1949.
10. Юшков С. В, Русская правда. Происхождение, источники, ее значение. - М., 1950.
11. Історія держави і права України /за ред. А. Й. Рогожина/ -ч.І. - К., 1996.
12. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / . - К., 2003.
13. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
14. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
15. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
16. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
17. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703
18. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
19. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
20. Історія держави і права України / [Андрусишин Б. І. та ін. ;ред кол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
21. Історія держави і права України [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
22. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [заред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
23. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
24. Історія держави і права України : посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛІВОДА А. В., 2017. – 164 с.
25. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
26. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.

ТЕМА 2. ЛИТОВСЬКІ СТАТУТИ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ.

Методичні рекомендації

Характеризуючи правовий уклад та основні джерела права, що діяли на українських землях Великого князівства Литовського, необхідно звернути увагу на дію принципу, проголошеного великими литовськими князями “старовини не чіпати, а новини не вводити”. З’ясувати зміст і юридичну силу земських статутів, проаналізувати джерела та зміст Судебника Казимира Ягелончика 1468 р., зокрема, види злочинів та покарань. Аналізуючи три редакції Литовського статуту 1529, 1566 і 1588 років особливу увагу звернути на прогресивні ідеї, які в них містилися, на правове становище привілейованого та феодално-залежного населення та на розвиток окремих

галузей права. Розкриваючи п'яте питання, слід висвітлити особливості дії магдебурзького права на українських землях, зокрема на обмеження, що стосувались українського населення, і з'ясувати правовий статус територій так званих "юридиків". Висвітлюючи питання щодо судової системи Південно-Західної Русі, необхідно докладно проаналізувати, які судові установи існували у Великому князівстві Литовському, зокрема на юрисдикції суду Великого князя, суду Панів-Ради, судів державця-намісника (замкових судів), доменіальних та копних судів. Зокрема необхідно зупинитись на судовій реформі середини XVI століття та на рішеннях Більського сейму 1564р., який позбавив права вотчинної юрисдикції магнатів та шляхту, звернути увагу на компетенцію створених за Статутом 1566 р. земських, гродських та підкоморських суддів, розкрити їх значення як виборних, відділених від адміністрації судових органів.

Основні поняття і терміни

Артикули Генріха Валуа, асесорський суд, бояри, Брестська унія, вальний сейм, великий князь, Великокняжна рада, Городлянська унія, гродський суд, доменіальний суд, замковий суд, земський суд, копний суд, Кревська унія, «Ординація Війська Запорізького», пани-рада, підкоморський суд, селянське землеволодіння, судебник Казимира Ягелончика, таємна рада, удільний князь, хелмінське право.

Питання для обговорення:

1. Характеристика правового становища українських земель у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.
  - а) Кревська унія 1385 р. та Люблінська унія 1569 р.: передумови, зміст, наслідки;
  - б) Берестейська унія 1596 р.: передумови, зміст, наслідки.
2. Суспільний лад:
  - а) феодалі;
  - б) селянство;
  - в) міське населення;
  - г) козацтво.
3. Державний лад на українських землях у складі Польського королівства, Великого князівства Литовського та Речі Посполитої:
  - а) центральні органи влади і управління;
  - б) місцеві органи управління;
  - в) правове становище міст з Магдебурзьким правом.
4. Судові органи.
5. Характерні риси процесуального права.
6. Джерела, структура і редакції Литовських статутів.
7. Характеристика цивільного права:
  - а) право власності;
  - б) право зобов'язань, їх види, зміст та форма договорів;
  - в) право спадщини;
  - г) сімейне право.
8. Основні риси кримінального права:
  - а) поняття та види злочинів;
  - б) мета і система покарань.

Теми рефератів:

1. Магдебургське право та його особливості на українських землях.
2. Судочинство на українських землях в складі Речі Посполитої.

Список літератури.

1. Владимирський-Буданов М.Ф. Німецьке право в Польщі й Литві. В 2-х книгах. - Львів, 1903-1904.
2. История государства й права СССР. Под ред. О. Я. Чистякова и И.Д. Мартысевича. - М., 1985. Ч. I або История государства и права СССР. Под ред. Б. П. Титова. - М., 1988. Ч.1.
3. Третій Литовський статут на Україні // Український календар, 1978 (Варшава).
4. Статут Великого княжества Литовского 1529 года - Минск, 1960.

5. Статут Великого княжества Литовского 1588 года. Тексты. Справочник. Комментарии. - Минск, 1989 або Хрестоматія по історії державства і права СРСР. - 1990.
6. Субтельний О. Україна. Історія. - К., 1991.
7. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. - К., 1968.
8. Третий Литовский статут 1588 года: Мат. респ. научн., конф., посвященной 400-летию третьего Литовского статута. - Вильнюс, 1989.
9. Чубатий М. Державно-правове становище українських земель Литовської держави // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. - Львів, 1924.- Т.134-135.
10. Батюк С. В. Українська державність напередодні та в роки визвольної війни 1648-1654 рр. у працях дослідників із західної діаспори //Український історичний журнал. - 1993. - №1.
11. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.
12. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К., 2000.
13. Музиченко П. Історія держави і права України. – Одеса, 2000.
14. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.:”Атіка”, 1999.
15. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.
16. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
17. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.
18. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / - К., 2003.
19. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
20. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
21. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
22. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
23. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703
24. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка. –Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
25. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
26. Історія держави і права України / [Андрусишин Б. І. таін. ;ред кол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) таін.]. - 2016. - 846 с.
27. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
28. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [заред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
29. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьмінець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
30. Історія держави і праваУкраїни :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
31. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
32. Історія держави і праваУкраїни :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.

ТЕМА 3. АПАРАТ УПРАВЛІННЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИМИ ЗЕМЛЯМИ У СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ (1771-1918РР.).

Методичні рекомендації

Висвітлюючи дану тему, необхідно розпочати з розкриття передумов загарбання Австрією західноукраїнських земель та висловити свою позицію щодо його юридичного оформлення. Значну увагу необхідно зосередити на висвітленні органів управління Галичиною і Буковиною до середини ХІХ ст. Зокрема, губернатора, окружного старости, мандаторів. Важливим є з'ясування причин об'єднання Австрії і Угорщини в одну дуалістичну державу, а також показати порядок формування органів влади та управління за австрійською конституцією 1867 р. і угорською конституцією 1848 р. Особливу увагу необхідно приділити характеристиці організації і діяльності органів урядової адміністрації в Галичині і Буковині, а також органів самоврядування і судової системи.

Питання для обговорення:

1. Захоплення західноукраїнських земель Австрією та його історико-правова характеристика.
2. Організація управління Галичиною і Буковиною до середини ХІХ століття:
  - а) губернатор: порядок призначення, повноваження та діяльність;
  - б) становий сейм: порядок формування, склад і компетенція;
  - в) окружні старости, їх призначення та діяльність;
  - г) мандатори, їх компетенція та діяльність.
3. Утворення Австро-Угорщини: причини та умови
  - а) органи влади і управління Австрії за Конституцією 1867 року;
  - б) органи влади і управління Угорщини за Конституцією 1848 року.
4. Органи урядової адміністрації в Галичині і Буковині:
  - а) намісник (крайовий президент);
  - б) повітові старости;
  - в) сільські віїти.
5. Організація управління на Закарпатті.
6. Органи крайового та місцевого самоврядування у Галичині і Буковині:
  - а) галицький і буковинський крайові сейми;
  - б) повітові, міські і сільські ради.
7. Судові органи.

Рекомендована література:

1. Кульчицький В.С. Галицький крайовий сейм - знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих // Питання теорії і практики радянського права. - Львів, 1958.
2. Кульчицький В.С. Органи державного управління Галичиною за конституцією 1867 року // Вісник Львівського університету. Серія юридична - Львів, 1966.
3. Кульчицький В.С. Державний лад і право в Галичині (в другій половині ХІХ-на початку ХХ ст.).- Львів, 1966.
4. Кульчицький В.С. Утворення коронного краю Галичини в складі Австрії // Проблеми правознавства. - К.. 1969. Вип. 13.
5. Кульчицький В.С. Галицьке намісництво та його антинародна діяльність // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - Львів, 1975.
6. Кульчицький В.І., Бойко І.Й. Система судових органів Галичини у складі Австро-Угорщини // Право України, 2001 .-№11.
7. Кульчицький В.С. Бойко І.Й., Настасяк І.Ю., Мікула О.І. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини.- Львів, 2002.
8. Никифорак М.В. Державний лад і право на Буковині в 1774-1918 рр. - Чернівці, 2000.
9. Хрестоматія з історії держави і права України. У 2-х т. / За ред В.Д. Гончаренка. - К., 2000.-Т. 1.
10. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація /. - К., 2003.
11. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
12. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
13. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
14. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.

15. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703 с
16. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015-806 с
17. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
18. Історія держави і права України / [Андрусішин Б. І. та ін. ;редкол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
19. Історія держави і права України [Текст] :посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
20. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [за ред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
21. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
22. Історія держави і права України :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
23. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
24. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцантаін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ І ПРАВО УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.

Методичні рекомендації

Для розкриття першого питання необхідно проаналізувати процес становлення Української Центральної Ради (УЦР), що спочатку виникла як міжпартійний координаційний центр, а потім перетворилась на національний представницький орган, а після проголошення УНР стала вищим законодавчим органом. В ході підготовки до заняття необхідно ознайомитись з історією прийняття та текстом універсалів Центральної Ради, рішеннями Українського національного конгресу, Інструкцією Тимчасового уряду Генеральному Секретаріатові, Конституцією УНР. Зупинитись на характері взаємин УНР і Тимчасового уряду. Особливу увагу звернути на такі важливі закони УНР як земельний, про громадянство та про національно-персональну автономію. З'ясувати фактичні обставини, які привели до арешту урядовців Центральної ради. Проаналізувати зміст і структуру Конституції УНР, розкривши позитивні риси і недоліки. З'ясувати чи вирішувалось питання про запровадження інституту президентства в УНР.

У ході підготовки до заняття необхідно вивчити причини перевороту та зміни, що стались у державному ладі України з приходом до влади П.Скоропадського. Проаналізувати систему органів державної влади, управління та суду, розкрити їх структуру та повноваження. Проаналізувати зміст та значення "Грамоти до всього українського народу" та Закону "Про тимчасовий державний устрій України" від 29 квітня 1918 року. Звернути увагу на законодавчу діяльність гетьмана та його уряду. Особливу увагу приділити культурному будівництву та розвитку вітчизняної науки у цей період. Розглядаючи наступні питання, слід звернути увагу на юридичні аспекти діяльності органів Директорії і ЗУНР, висвітлити обставини як укладення, так і припинення акту злуки УНР і ЗУНР, оцінити доцільність існування українських державних структур в еміграції.

Основні поняття і терміни

Брестський мирний договір, Всеукраїнський національний конгрес, військові з'їзди, волосні земства - зібрання, губернські українські ради, Генеральний Секретаріат, Генеральний Суд, Державна рада, коаліційні уряди, Конституція УНР, комісари Тимчасового Уряду, Мала Рада, міські українські ради, надзвичайна слідча комісія, національно-персональна автономія, повітові українські ради, районні думи, селянські з'їзди, Тимчасовий уряд, тимчасові суди, урядові кола, Універсали Центральної Ради, Центральна Рада.

Акт злуки УНР і ЗУНР, військові суди, Віділ УНРади, Гетьманат, гетьман, Генеральний Суд, губернські старшини, громадські ради, Державний Сейм України, Державний центр УНР в

екзилі, Державний Секретаріат, Державний Сенат України, Державний Сейм України, державна варта, державна жандармерія, Директорія УНР, Колегія верховних правителів, комісари, козацтво, колегія уповноважених, “коронні землі”, міські отамани, міські ради, Національні ради, Отаман Ради Міністрів, отаман-міністр, Президія УНРади Президент УНРади, повітові національні ради, повітові старшини. Рада Народних Міністрів, Рада Міністрів, старости, судові скрути, судові повіти, трудовий конгрес. Трудовий принцип розбудови держави, Українська Національна Рада, Фінансова Рада, ЗУНР.

Питання для обговорення:

1. Організація державної влади в Україні після повалення царату. Утворення Центральної ради і її юридичний статус.
2. Еволюція юридичного статусу Центральної Ради. I і II універсали Центральної ради.
3. Державний устрій і право УНР після III універсалу Центральної ради.
4. IV універсал. УНР після Брестського миру.
5. Законодавча діяльність Центральної Ради. Конституція УНР від 29 квітня 1918р.
6. Припинення діяльності Центральної ради.
7. Українська держава за гетьмана П.Скоропадського(квітень-листопад 1918 р.)
  - а) центральні органи державної влади і управління;
  - б) місцева адміністрація;
  - в) судова система;
  - г) законодавча діяльність
8. Українська Народна Республіка в період Директорії (листопад 1918 р. - листопад 1920 р.)
  - а) організація державної влади і територіальний устрій;
  - б) характеристика законодавства;
  - в) військове будівництво;
  - г) зовнішньополітична діяльність
9. Причини поразки національно-визвольної боротьби українського народу за свою незалежність.

Темі рефератів:

1. Державно-правові інститути Тимчасового уряду на Україні.
2. Політика Тимчасового уряду на Україні та її юридичне оформлення.
3. Акти конституційного характеру Центральної Ради.
4. Національно-персональна автономія та її юридичне оформлення в УНР.
5. Ризький договір 1921 р.
6. Конституційні проекти Директорії.
7. Політико-правові погляди П.Скоропадського.

Список літератури:

1. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали у двох томах. - К. 1996-1997.
2. Українська революція. Документи 1919-1920 рр. /під ред. Гунчака Т. - Нью-Йорк, 1984.
3. Хрестоматія по истории государства и права СССР. Дооктябрьский период. - М., 1990.
4. Хрестоматія по історії держави і права України. - К., 1996.
5. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада. - К., 1997.
6. История государства и права Украинской ССР. В трех томах. - Т.2. - К., 1987.
7. Слюсаренко А. Г. Томенко М. В. Історія української конституції - К., 1993. (2-е видання: К., 1996).
8. Історія держави і права України, в двох томах. Т.2 - К., 1996.
9. Мироненко О. М. Світоч української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної ради. - К., 1995.
10. Дорошенко Д. Історія України. 1917-1920. - Т. I Доба Української Центральної ради. - Ужгород, 1930.
11. Великий Жовтень і громадська війна на Україні: Енциклоп. довідник. - К., 1987.
12. Українське державотворення: Невитребований потенціал Словник-довідник. - К.: Либідь, 1997.

13. Історія держави і права України. У 2-х частинах. / за ред. А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 1996.
14. Хрестоматія з історії держави і права України у 2-х томах. / за ред. В.Д.Гончаренка. – К.: “ІнЮре”, 1997.
15. Музиченко П. Історія держави і права України. – Одеса, 2000.
16. І.Я.Терлюк Історія держави і права України. Навчальний посібник-практикум. – Львівський інститут внутрішніх справ. – К.: “Атіка”, 1999.
17. О.Кузьмінець, В.Калиновський, П.Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: В-во “Україна”, 2000.
18. Історія держави і права України. Навчальний посібник / за ред. А.С.Чайковського. – К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
19. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах. / за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина. – К.: “ІнЮре”, 2000.
20. Історія держави і права України у 2-х томах / за ред. В.Я. Тація / . - К., 2003.
21. Петро Захарченко. Історія держави і права України. - К.: "Атіка", 2005.
22. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Підручник. - К.: Ін-Юре, 2007.
23. . Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007
24. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. – Рек. МОН. – К.:Юрінком Інтер, 2010.
25. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред. проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703
26. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. –Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
27. Історія держави і права України [Текст] :підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.
28. Історія держави і права України / [Андрусишин Б. І. таін. ;ред кол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) таін.]. - 2016. - 846 с.
29. Історія держави і права України [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. – 249 с.
30. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [заред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-твнутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
31. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьмінець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. – К.:Видавництво «Фенікс», 2018. – 496 с.
32. Історія держави і праваУкраїни :посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. – 8-е вид., допов. та перероб. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 164 с.
33. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. :Юрінком Інтер, 2017. – 568 с.
34. Історія держави і праваУкраїни :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. – 444 с.

РОЗДІЛ ІІІ. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Підручники, посібники, фундаментальні курси

Основні підручники і посібники

1. Історія держави і права України. / За ред. А.І.Рогожина. — Т. 1-2.— К., 1996.
2. МIRONENKO O.M., РИМАРЕНКО Ю.І., ЧЕХОВИЧ В.Л. Українське державотворення: Невитребуваний потенціал: Словник-довідник. — К., 1997.
3. Кульчицький В. С., Настюк М.І., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. — Львів, 1996.
4. Історія держави і права України. Академічний курс в 2-х томах / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. — К.: “ІнЮре”, 2000.
5. Історія держави і права України. Навчальний посібник / За ред. А.С. Чайковського. — К.: “ЮрінкомІнтер”, 2000.
6. Кузьминець О., Калиновський В., П. Дігтяр. Історія держави і права України. Навчальний посібник. — К.: “Україна”, 2000.
7. Музиченко П. Історія держави і права України. — К., 2001.
8. Історія держави і права України в 2-х томах / За ред. В.Я. Тація. — К., 2003.
9. Петро Захарченко. Історія держави і права України. — К.: “Атіка”, 2005.
10. Кульчицький В. С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України / Вид. 2-ге. — К.: “Атіка”, 2006.
11. Кульчицький В. С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. — К.: “ІнЮре”, 2007.
12. Історія держави і права України. Навчальний посібник. Іванов В., 2007.
13. Трофанчук Г.І. Історія держави і права України [Текст]: Григорій Іванович Трофанчук. — Рек. МОН. — К.:Юрінком Інтер, 2010.
14. Історія держави і права України : академічний курс . підручник / Б.Й. Тищик , І.Й. Бойко ; Львівський національний університет ім. І. Франка.. —Київ : Ін.Юре-2015.-806 с
15. Історія держави і права України / [Андрусишин Б. І. та ін. ;ред кол. 1-го т.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін.]. - 2016. - 846 с.
16. Історія держави і права України [Текст] : посіб. для підгот. до іспиту / Д. А. Шигаль. - Харків : Право, 2017. — 249 с.
17. Історія держави і права України: практикум [Текст] :навч. посіб. для курсантів, студентів, слухачів ВНЗ МВС України / М. Ю. Бурдін [таін.] ; [заред. М. Ю. Бурдіна] ;Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків :Бровін О. В. [вид.], 2017. - 443 с.
18. Історія держави і права України : посіб. для підготов. до іспитів / В. І. Орленко, В. В. Орленко. — 8-е вид., допов. та перероб. — К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2017. — 164 с.
19. Історія держави та права України :навчальний посібник / Г.І. Трофанчук. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К. :Юрінком Інтер, 2017. — 568 с.
20. Історія держави і права України :практикум / М. Ю. Бурдін, О. А. Гавриленко, І. Д. Коцан та ін. ; за ред. М. Ю. Бурдіна. — Харків : ФОП Бровін О.В., 2017. — 444 с.
21. Історія держави і права України. Курс лекцій / В.М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П.П. Захарченко, О.В. Кузьминець та ін.;за ред. В.М. Щербатюка. — К.:Видавництво «Фенікс», 2018. — 496 с.
- 22.Історія держави і права України.Підручник.Видання друге,перероблене і доповнене (Ювілейна серія»НЮУ 215 років») за редакцією В.Д.Гончаренка,-К.: 2019.

Інші підручники і посібники юридичного характеру

1. Барбах Б., Леснодарський Б., Пиетрчак М. История государства и права Польши. — М., 1980.
2. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. — 6-е изд. — К., 1909. (Див. також Ростов-на Дону, 1995).
3. Чубатий М. Огляд історії українського права. — К., 1994.
4. Історія держави і права України/ За ред. В.Г. Гочаро. Навчальний посібник. — К., 1996.
5. Історія держави і права України [Текст] : підручник / [В. Д. Гончаренко та ін.] ; за ред.

проф. В. Д. Гончаренка ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - Харків : Право, 2013. - 703

6. Історія держави і права України [Текст] : підручник / О. І. Нелін. - Київ : Київський університет, 2016. - 717 с.

Підручники і посібники загальноісторичного характеру.

1. Грушевський М. С. Історія України-Русі. В 11 томах, 12 книгах. — К., 1991-1997.
2. Грушевський М. Очерк истории украинского народа. 2-е изд. — К., 1993.
3. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. — К., 1990.
4. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. У 2-х т. — К., 1992.
5. Жуковський Л., Субтельний О. Нариси історії України. — Львів, 1991.
6. Коваль М.В., Кульчицький С.В., Курносів В.О. Історія України. — К., 1992.
7. Крип'якевич І.П. Історія України. — Львів, 1990 (або 1992).
8. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. — Львів, 1993.
9. Полонська-Василенко Н.Д. Історія України. — Т.І-2 - К., 1992.
10. Субтельний О. Історія України. — К., 1991.

2. Документи і нормативні матеріали

Основні збірники.

1. Гунчак Т. Українська революція. Документи 1919-1921 рр. — Нью-Йорк, 1984.
2. Історія держави і права України. Хрестоматія. — К., 1992.
3. Конституційні акти України. 1917-1920 рр. — К., 1992.
4. Історія української конституції (укладачі Слюсаренко А.Г., Томенко М.В.) — К., 1996.
5. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У двох томах. —Т. 1-2. —К., 1996.
6. «Права, за якими судитися малоросійський народ 1743 р.» - К, 1997.
7. Хрестоматія з історії держави і права України. В.Д.Гончаренко, О.Д.Святоцький.-К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003.

Інші документальні публікації

1. Документи Богдана Хмельницького. 1648-1697р. — Харків, 1961.
2. Ділова документація Гетьманщини XVII ст.: Збірник документів. — К., 1993.
3. Збірник законів Української РСР. — Т.1-2. — К., 1974.
4. Літопис Самовидця. —К., 1971.
5. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952. Документи і матеріали. — Львів, 1991.
6. Повісті врем'яних літ. — К., 1990.
7. Суспільно-політичний розвиток західних областей УРСР. 1939-1989: Збірник документів і матеріалів. — К., 1989.

3. Спеціальна література з окремих проблем історії держави і права України,

1. Варфоломеева Т.В., Святоцький О.Д. та інші. Історія адвокатури України. - К.,

- 1992.
2. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада. — К., 1997.
  3. Вивід прав України. — Львів, 1991.
  4. Гамрецький Ю.М. Універсали — визначальні віхи історії Центральної ради / Український історичний журнал. — 1991. — №8-9.
  5. Голобуцький І.О. Запорізька Січ в останні часи свого існування. — К., 1994.
  6. Грозовський І.М. Звичаєве право запорозьких козаків. Дис. канд. юрид. наук. — Х., 1998.
  7. Горбачев В.Н. Міське самоврядування в Україні за реформою 1970 року. — Харків, 1995.
  8. Грушевський М. Конституційне питання і українство в Росії. — Львів, 1995.
  9. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. — К., 1993.
  10. Гуржій О. Українська козацька держава у другій половині ХУП-ХУІІІ ст. - К., 1996.
  11. Давня історія України. У 2-кн. — К., 1994.
  12. Державний центр УНР в екзилі. — К., 1993.
  13. Дорошенко Д.І. Огляд української історіографії. — К., 1996.
  14. Драгоманов М. Пропащий час. Українці під московським царством (1654-1876) // Український історичний журнал. — 1991. — №9.
  15. Дубровіна А.Б. Суспільний лад, механізм управління та право України в період розкладу суспільно-кріпосницької системи і зростання капіталістичних відносин (перша половина ХІХ ст.) — К., 1996.
  16. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920. Центральна Рада, гетьманство, директорія. — К.: Либідь., 1997.
  17. Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький. — Львів, 1990.
  18. Лилик С. Західноукраїнська Народна республіка. — Львів, 1990.
  19. Левицький К. Великий зрив (до історії української державності від березня до листопада 1918 р. на основі споминів та документів). - Львів, 1991.
  20. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. Історія української державності. — Львів, 1990.
  21. Мироненко О.М. Правовий аналіз діяльності Центральної Ради. — К., 1995.
  22. Мироненко О.М. Судові реформи при гетьмані П.Скоропадському // Правова держава. — Вип.7. — К., 1996.
  23. Мироненко О.М. Світоч української державності. Політико-правовий аналіз діяльності Центральної Ради. — К., 1996.
  24. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. — К., 1995.
  25. Падох Я. Суди і судовий процес старої України. — Нью-Йорк — Львів, 1990.
  26. Пащук А.Я. Грунтове судочинство на Лівобережній Україні у другій половині ХУП-ХУІІІ ст. — Львів, 1994.
  27. Прицак О. Пилип Орлик, його конституція і бачення проблем тогочасної України//Дзвін. — 1990. — №2.
  28. Приймак Т. Конституційний проект М.Грушевського 1905р. // Український історичний журнал. — 1991. — №1.
  29. Пристайко В.І., Шаповал Ю.І. Справа "Спілки Визволення України". Невідомі документи і факти. — К., 1995.
  30. 50 років воз'єднання Північної Буковини, хотинського, акерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії з Українською РСР: тези Доповіді республіканської наукової конференції, Чернівці, 22-24 лист. 1990р. — Чернівці, 1990.
  31. Рекотов П. В. Німецько-фашистський окупаційний режим в Україні 1941-1944р.р. — К. 1997.
  32. Розсоха С. Сейм Карпатської України. — Львів, 1991.
  33. Степанков В.С. Богдан Хмельницький і проблеми державності України//Український історичний журнал. — 1991. — №9.
  34. Стерчо П. Карпато-українська держава. - Львів, 1994.

35. Ткач А.П. Право України. — Хмельницький, 1992.
36. Тищик Б.Й. Організація і структура державного апарату Галицької Соціалістичної Радянської Республіки (1920р.). — Львів, 1996.
37. Химинець Ю. Закарпаття—земля української держави: Нотатки з історії Закарпаття. — Ужгород, 1991.
38. Чехович В.А. Проблеми національно-державного будівництва України в роки непу. — Харків, 1995.